

УДК 37.015.31–057.875

Марина Гриньова

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ

У статті висвітлено специфіку розвитку саморегуляції навчальної діяльності студентської молоді. Визначено ступінь поняття саморегуляція навчальної діяльності, фактори її формування. Окреслено продуктивні підходи до побудови освітнього простору для студентської молоді з метою сприяти розвитку саморегуляції навчальної діяльності. Зазначено, що саморегуляція притаманна всім природним об'єктам і проявляється в збереженні стабільності стану при дії зовнішніх факторів, і забезпечує функціонування природних живих і неживих систем; навчальна діяльність для учня повинна стати продовженням природних процесів саморегуляції; педагогу необхідно сприяти розвитку механізмів, які спонукають до подолання утруднення і успішного виконання навчальної діяльності.

Ключові слова: саморегуляція, особистість, діяльність, навчальна діяльність, освітнє середовище; саморегуляція навчальної діяльності студентської молоді; ступінь поняття саморегуляція навчальної діяльності; побудова освітнього простору для студентської молоді.

Людина навчається, виховується, існує в діяльності. Діяльність, її спрямування, розвиток, організація є тією ланкою, яка дозволяє створити умови для розвитку здібностей, формування готовності і здатності до самоосвіти. Розв'язання нових педагогічних задач пов'язано з сучасними підходами до організації діяльності учнів, студентів, дорослих. У навчальному процесі діяльність особистості може відбуватися як «примус», що йде ззовні, так і бути внутрішньо-свідомо регульованою через розуміння і опрацювання компонентів навчальної дії. В останньому випадку маємо феномен формування саморегуляції.

Діяльність можна вважати навчальною тільки в тому разі, коли зміни у суб'єкті відповідають цілям (І. Бех, М. Бурда, В. Давидов, Д. Ельконін, М. Легкий, І. Лернер, С. Максименко, В. Паламарчук, Г. Щукіна та ін.). Саморегуляція – це вміння людини бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і добиватися здійснення. Результатом саморегуляції є виховання цілеспрямованості, організованості, уміння володіти собою. Саморегуляція є і складовою загальної обдарованості, першоосновою «загальних здібностей». Першооснову потенцій людини як суб'єкта діяльності слід шукати у нерозривному взаємозв'язку розумової активності і саморегуляції.

Саморегуляція у навчанні – оволодіння засобами виконання навчальних операцій таким чином, щоб будь-яка зміна умов завдання, зустріч з різними утрудненнями спричиняло таку дію мислення, яка призводить до самостійного розв'язку завдання чи проблеми.

Саморегуляція є вищим ступенем діяльності, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюється на навички і послідовність їх здійснюється автоматично.

Формування саморегуляції організовує навчальну роботу людини, озброює вміннями самостійного виконання завдань, закладає основи вміння вчитися, що є головним завданням освіти, тому питання формування саморегуляції і пошуки оптимальних шляхів його здійснення є актуальним і відповідає потребам сьогодення.

Метою публікації є визначення підходів, що сприятимуть розвитку саморегуляції студентської молоді, як основи успішної навчальної діяльності у вищій школі.

Саморегуляція формується в діяльності. Педагогічно керована навчальна діяльність, яка утворюється з навчальних потреб, задач і проблем, створення навчальної ситуації, співвіднесення утруднень в дії і рефлексії вимагає проходження кожним учнем компонентів саморегуляції, що в свою чергу надає можливість переходу до самостійної навчальної діяльності, організованих самозмін і саморозвитку. Саморегуляція навчальної діяльності має структуру, яка складається з таких компонентів: мета, модель значущих умов, програма дій, оцінка, контроль, корекція (О. Конопкін, О. Осницький, В. Юркевич).

Факторами формування саморегуляції є:

- організація кожної навчальної дії згідно з компонентами саморегуляції;
- формування саморегуляції як природо-відповідного процесу;
- сприйняття учнем у внутрішньому плані структури саморегуляції, чому сприяє ціляспрямована мотивація;
- чітка організація навчального заняття, яка дозволяє відпрацювати компоненти саморегуляції;
- встановлення між вчителем і учнем суб'єкт-суб'єктних відносин;
- час як форма послідовної зміни і удосконалення особистості учня при формуванні саморегуляції навчальної діяльності.

Саморегуляція діяльності розглядається у декількох аспектах:

1. Соціальний аспект саморегуляції – здатність індивіда знайти своє місце в суспільстві, згідно до своїх здібностей, можливостей і уподобань.
2. Психологічний аспект саморегуляції розкриває механізми формування саморегуляції через взаємодію свідомості і підсвідомості, рефлексії, мислення.
3. Педагогічний аспект саморегуляції – створення таких методик і

дидактичних умов, які сприяли б формуванню як окремих компонентів саморегуляції, так і їх системи.

Продовжуючи дослідження за даним напрямом, створена наукова школа «Саморегуляція як основа успішної педагогічної діяльності». Основні здобутки висвітлені у 320 роботах, в тому числі 8 монографій та понад 20 навчальних та навчально-методичних посібників, 11 з яких мають гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Роботи визначають сучасний підхід до формування професіоналізму учнів загальноосвітніх закладів та майбутніх вчителів природничих дисциплін. Основні з них: підручник «Біологія – 10», довідник для абітурієнтів та школярів «Хімія», монографія «Саморегуляція», Навчально-методичний посібник «Педагогічні технології: теорія та практика», Навчальний посібник для студентів педагогічних університетів «Природознавство».

До наукової школи входять викладачі, докторанти, аспіранти, магістранти кафедри педагогічної майстерності та менеджменту; студенти природничого факультету; директори та заступники директорів шкіл Полтавщини, педагоги освітніх та позашкільних творчих дитячих колективів. Інноваційна робота наукової школи спрямована на відпрацювання трьох основних пріоритетів: студент – викладач – освітнє середовище, де саморегуляція є вищим ступенем діяльності, озброює умінням вчитися все життя.

Головне – це студент, його навчання вмінню самостійно і творчо працювати; виховання всебічно розвиненої особистості; достойного члена громадянського суспільства. Ми розглядаємо природничий факультет, як школу досягнень і успіху. Традиції факультету – студенти найкращі, їх навчають найкращі викладачі, студенти, які під час навчання мали наукові досягнення, перемагали у Всеукраїнських олімпіадах як правило залишаються працювати на факультеті, складають його кістяк. Успішно функціонують магістратури за спеціальністю «Біологія», «Хімія», «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом» та «Специфічні категорії. Управління проектами», які створюють базу для розвитку нового напрямку – педагогічного менеджменту і забезпечують спрямування діяльності педагогічного керівництва освітніми закладами на науковій основі.

Другий пріоритет факультету – викладач, його саморегуляція, самовдосконалення, розвиток наукового і творчого потенціалу. Факультет є центром фундаментальних наукових досліджень з біології, хімії та прикладних – з педагогічних дисциплін, державного управління [2].

Результатом роботи наукової школи є 20 захищених і затверджених ВАК України протягом 2004–2013 років кандидатських дисертацій з проблем педагогіки, педагогічної майстерності, методики викладання біології, валеології. Ведеться і подальша підготовка кандидатських і докторських досліджень.

Третім напрямом є розвиток освітнього середовища – сукупності

матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких відбувається навчально-виховний процес, а також чинників, що як сприяють, так і перешкоджають досягненню його ефективності. Освітнє середовище – різноманітний, різнорівневий світ, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, її ставлення до людей, природи, всієї навколишньої дійсності [1].

Науковці пропонують різні підходи до побудови освітнього простору для молоді з метою сприяти розвитку саморегуляції навчальної діяльності. Найбільш продуктивним є динамічне поєднання сукупності індивідуально-особистісних, дидактичних, дидактико-психологічних та психодидактичних теорій і методів, спрямованих на засвоєння способів діяльності, розуміння змісту досліджуваного середовища, самовизначення щодо нього й особисте інформаційне та знаннєве збагачення, здатність гармонійно будувати свій простір життєдіяльності.

Завдяки роботі наукової школи природничий факультет став факультетом-музеєм, де зібрані всі здобутки кожної кафедри, кожного викладача, які працювали і працюють на факультеті. Створюючи міцну базу професійної освіти, успішно функціонують Музей «Загальної регіональної геології ім. В. Вернадського», «Палеозоології», «Еволюційної зоології», музей А. Макаренка та наукова лабораторія А. Макаренка, музей природничого факультету «Історія і сьогодення», Тераріум.

Ініціюється наукова спрямованість Ботанічного саду-полігону для відкриття нових спеціальностей: біологія, екологія, дендрологія, природознавство, основи аграрного виробництва.

Матеріальною базою для їх функціонування є відкриття музею «Українського садівництва і квітництва під відкритим небом», Зеленого класу, рокарію, синергарію, дендропарку, гербарної, створення нових колекцій рослин в закритому і відкритому ґрунті, відкриття пам'ятної стелі українському вченому-ботаніку, академіку М. Гришку.

Традицією стало проведення Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференцій, зокрема Міжнародної науково-практичної конференції з методики викладання природничих дисциплін «Каришинські читання», конференції, присвяченої пам'яті А. Макаренка та ін. Кожен рік проводиться 4–5 конференцій різного рівня, працюють постійно діючі семінари з питань педагогічної майстерності, управління проектами, основ здоров'я людини.

Розвиток освітнього середовища стимулює створення мережі наукових комплексів, які поряд із музеями стали осередком науки для викладачів, аспірантів, студентів, учителів та учнів шкіл. Наприклад, при кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту працюють такі науково-методичні комплекси:

1. Кафедра педагогічної майстерності – Мала Академія мистецтв – освітні та позашкільні і заклади Полтавщини»;
2. «Кафедра педагогічної майстерності – Міжнародна і Всеукраїн-

- ська асоціація А. Макаренка»;
3. «Кафедра педагогічної майстерності – управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Полтавській обл.»;
  4. «Кафедра педагогічної майстерності – директори освітніх закладів України». Кафедра педагогічної майстерності ПДПУ активно співпрацює з директорами і колективами загальноосвітніх навчальних закладів м. Полтава;
  5. «Кафедра пед. майстерності – меморіальні та літературно-меморіальні музеї України»;
  6. Клуб педагогічного краєзнавства.

Визначним кроком у розвитку діяльності школи є видання альманаху Української асоціації А. Макаренка «Витоки» – це збірник науково-педагогічних і літературно-публіцистичних матеріалів, що входить до переліку № 20 наукових фахових видань України.

Велике значення має розвиток міжнародного наукового співробітництва, підтримка плідних наукових контактів із зарубіжними педагогічними установами. Усвідомлення значущості глибокого реформування царини професійної підготовки вчителя, впровадження ідей особистісно орієнтованого підходу до організації навчально-виховного процесу сприяло активній участі у спільних міжнародних проектах. Укладено договори про творче наукове співробітництво з Педагогічним університетом імені Комісії національної освіти у Кракові (Польща), з Московським педагогічним університетом (Росія), Нанкінським педагогічним університетом (Китай) та участі у Міжнародних конференціях, зокрема «Toy design and development» National institute of design Paldi, Ahmedabad (Індія) та багато інших. Таким чином, школа активно працює в постійному науковому пошуку.

Саморегуляція притаманна всім природним об'єктам і проявляється в збереженні стабільності стану при дії зовнішніх факторів, і забезпечує функціонування природних живих і неживих систем. Навчальна діяльність для учня повинна стати продовженням природних процесів саморегуляції. Педагогу необхідно сприяти розвитку механізмів, які спонукають до подолання утруднення і успішного виконання навчальної діяльності. Виокремлення педагогічних умов такого механізму – перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова М. В. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2008. – 268 с.
2. Природничий факультет: історія і сьогодення. До 95-річчя Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та 90-річчя природничого факультету / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : АСМІ, 2009. – 236 с.